

**OLIY TA'LIM VA ISHLAB CHIQRISH O'RTASIDAGI
HAMKORLIKNI BOSHQARISH MEXANIZMLARI**

Yaqubova Lola

Oriental universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu tezisda oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini o'rtasidagi hamkorlikni samarali boshqarish mexanizmlarining mazmun-mohiyati, ularning amaliyotda qo'llanilishi va rivojlantirish istiqbollari yoritilgan bo'lib, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida raqobatbardosh kadrlar tayyorlash jarayoni ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasiga bevosita bog'liqligi asoslab beriladi. Tadqiqotda hamkorlikni boshqarishning asosiy yo'nalishlari sifatida qo'shma ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, dual ta'lim tizimini joriy etish, talabalar amaliyotini ishlab chiqarish korxonalarida samarali tashkil etish hamda ish beruvchilarni o'quv jarayoniga faol jalb qilish masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasida shartnomaviy munosabatlarni takomillashtirish, hamkorlik kengashlari va muvofiqlashtiruvchi tuzilmalarni yaratish orqali boshqaruv jarayonini tizimli tashkil etish zarurligi ta'kidlanadi. Tezisdan mavjud muammolar sifatida axborot almashinuvi yetishmasligi, amaliyot jarayonining yetarli darajada nazorat qilinmasligi, ta'lim dasturlarining ishlab chiqarish talablari bilan to'liq mos kelmasligi kabi holatlar qayd etilib, ularni bartaraf etish uchun raqamli platformalar joriy etish, monitoring tizimini kuchaytirish va ish beruvchilar bilan strategik hamkorlikni rivojlantirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, ishlab chiqarish, hamkorlik, boshqaruv mexanizmlari, integratsiya, mehnat bozori, kadrlar tayyorlash, dual ta'lim, amaliy ko'nikmalar, innovatsiya, ta'lim sifati, sanoat korxonalarini, bandlik.

Bugungi globallashuv va keskin raqobat sharoitida iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlash, innovatsion salohiyatni oshirish hamda malakali kadrlar tayyorlash masalasi har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, bilimlar iqtisodiyoti shakllanib borayotgan bir davrda oliy ta'lim tizimi va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy hamkorlikni yo'lga qo'yish, ularning o'zaro integratsiyasini kuchaytirish zamonaviy taraqqiyotning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining mehnat bozorida raqobatbardoshligini ta'minlash, ularni amaliy ko'nikmalarga ega, zamonaviy texnologiyalarni chuqur o'zlashtirgan mutaxassislar sifatida tayyorlashda ishlab chiqarish korxonalarini bilan samarali hamkorlikni tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi kunda ko'plab mamlakatlarda oliy ta'lim tizimi bilan ishlab chiqarish sektori o'rtasidagi uzilishlar muammosi mavjud bo'lib, bu esa bitiruvchilarning nazariy bilimlari bilan amaliy ko'nikmalari o'rtasida nomutanosiblik yuzaga kelishiga olib kelmoqda. Natijada, korxonalar malakali kadrlar yetishmovchiligiga duch kelmoqda, oliy ta'lim muassasalari esa o'z bitiruvchilarini ish bilan ta'minlashda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Mazkur muammoni hal etishning asosiy yo'li sifatida ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini chuqurlashtirish, ular o'rtasidagi hamkorlikni tizimli ravishda boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda.

Oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni boshqarish mexanizmlari deganda, ta'lim muassasalari, sanoat korxonalarini, davlat organlari va boshqa manfaatdor tomonlar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni muvofiqlashtirish, rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilishga qaratilgan usullar, vositalar va tashkiliy shakllar majmui tushuniladi. Ushbu mexanizmlar samarali ishlashi natijasida ta'lim jarayonining mazmuni ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashadi, o'quv dasturlari zamonaviy talablar asosida takomillashtiriladi, talabalar ishlab chiqarish amaliyotlari orqali real ish tajribasiga ega bo'ladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, bugungi kunda iqtisodiyot tarmoqlarida raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirish va innovatsion

jarayonlarning keng joriy etilishi malakali, kreativ va moslashuvchan kadrlarni talab etmoqda. Bu esa o'z navbatida oliy ta'lim tizimidan yangi yondashuvlarni, ishlab chiqarish bilan yaqin hamkorlikni yo'lga qo'yishni taqozo etadi. Ayniqsa, o'quv jarayoniga ishlab chiqarishning real muammolarini integratsiya qilish, talabalarni loyihaviy faoliyatga jalb etish, dual ta'lim tizimini rivojlantirish kabi yo'nalishlar alohida ahamiyatga ega.

O'zbekiston sharoitida ham oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. So'nggi yillarda oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uni xalqaro standartlarga moslashtirish, ta'lim sifatini oshirish va bitiruvchilarning bandligini ta'minlash borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, ishlab chiqarish korxonalarini bilan hamkorlikni kuchaytirish, ularni ta'lim jarayoniga faol jalb etish, amaliyot bazalarini kengaytirish, ilmiy-tadqiqot faoliyatini ishlab chiqarish ehtiyojlariga yo'naltirish masalalari ham dolzarb vazifalar qatoriga kiradi.

Biroq amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, mavjud hamkorlik tizimida bir qator kamchiliklar saqlanib qolmoqda. Jumladan, hamkorlikning institutsional asoslari yetarli darajada shakllanmagan, ta'lim dasturlarini ishlab chiqishda ish beruvchilarning ishtiroki cheklangan, amaliy mashg'ulotlar yetarlicha samarali tashkil etilmagan. Shuningdek, hamkorlikni boshqarish mexanizmlarining yetarli darajada ishlab chiqilmagani ushbu jarayonning tizimli va barqaror rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda.

Shu sababli, oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni boshqarish mexanizmlarini ilmiy asosda o'rganish, ularni takomillashtirish yo'llarini ishlab chiqish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Bu borada xorijiy tajribani o'rganish, ilg'or modellardan foydalanish, milliy sharoitga mos innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarur hisoblanadi. Ayniqsa, Germaniya, Janubiy Koreya, Yaponiya kabi rivojlangan mamlakatlarda dual ta'lim tizimi, klaster yondashuvi, universitet-sanoat hamkorligi modellarining samarali qo'llanilishi alohida e'tiborga loyiqdir.

Oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni boshqarish

mexanizmlari bugungi kunda zamonaviy ta'lim tizimi va iqtisodiyot rivojlanishining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki mehnat bozori talablarining tez o'zgarishi, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi va global raqobatning kuchayishi oliy ta'lim tizimidan yanada samarali, moslashuvchan va amaliyotga yo'naltirilgan yondashuvlarni talab etmoqda. Shu sababli oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini o'rtasida mustahkam hamkorlikni yo'lga qo'yish, uni tizimli boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish dolzarb masalaga aylanmoqda.

Mazkur hamkorlikning asosiy maqsadi malakali, raqobatbardosh va zamonaviy bilim hamda ko'nikmalarga ega kadrlarni tayyorlashdan iboratdir. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimi va ishlab chiqarish sektori o'rtasida ayrim nomuvofiqliklar mavjud. Jumladan, o'quv dasturlarining ishlab chiqarish ehtiyojlariga to'liq mos kelmasligi, amaliyot jarayonlarining yetarli darajada samarali tashkil etilmasligi hamda ish beruvchilarning ta'lim jarayonidagi ishtiroki cheklanganligi kabi muammolar kuzatiladi. Shu sababli hamkorlikni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish zarurati yuzaga kelmoqda.

Hamkorlikni boshqarish mexanizmlari deganda oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini o'rtasidagi munosabatlarni rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish va nazorat qilishga qaratilgan tizimli yondashuvlar tushuniladi. Bu mexanizmlar orqali ta'lim jarayoni real iqtisodiy ehtiyojlar bilan uyg'unlashtiriladi, talabalar uchun amaliyot imkoniyatlari kengaytiriladi va ish beruvchilar uchun malakali kadrlar zaxirasi shakllantiriladi. Shuningdek, ushbu jarayon innovatsion rivojlanish, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini ham ta'minlaydi.

Bugungi kunda ko'plab mamlakatlar tajribasida dual ta'lim tizimi, qo'shma ta'lim dasturlari, korxonalarda stajirovka va amaliyot dasturlarini keng joriy etish orqali samarali hamkorlik mexanizmlari shakllantirilgan. Bu tajribalar shuni ko'rsatadiki, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi bitiruvchilarning ishga joylashish darajasini sezilarli darajada oshiradi va iqtisodiyot uchun zarur bo'lgan kadrlar tayyorlashni tezlashtiradi.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar ham hamkorlikni boshqarish jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Elektron platformalar, karyera markazlari, onlayn amaliyot tizimlari va raqamli monitoring vositalari orqali ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi aloqalar yanada tez va samarali amalga oshirilmoqda. Bu esa jarayonning shaffofligini ta'minlashga va samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Quyida oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni boshqarish mexanizmlarini keltirib o'tdik (1-jadval):

1-jadval

Oliy ta'lim va ishlab chiqarish hamkorlik mexanizmlari¹

Mexanizmlar	Vazifalari	Amaliy ahamiyati
Qo'shma ta'lim dasturlari	OTM va korxonalar tomonidan birgalikda ishlab chiqilgan o'quv dasturlari	Talabalarni real ishlab chiqarish talablariga mos tayyorlaydi
Dual ta'lim tizimi	Nazariya va amaliyotning parallel olib borilishi	Bitiruvchilarning amaliy ko'nikmalarini oshiradi
Amaliyot va stajirovka	Talabalarni korxonalarda amaliy tajriba o'tashi	Ishga tez moslashuv va tajriba orttiradi
Ish beruvchi ishtiroki	Korxonada mutaxassislarining dars jarayonida qatnashishi	Ta'lim sifatini oshiradi
Karyera markazlari	Bitiruvchilarni ishga joylashtirishni muvofiqlashtiruvchi tizim	Bandlikni oshiradi
Raqamli platformalar	Onlayn hamkorlik va ma'lumot almashish tizimi	Jarayon shaffofligi va tezkorlikni ta'minlaydi
Monitoring tizimi	Bitiruvchilar bandligini kuzatish	Ta'lim samaradorligini baholaydi
Shartnomaviy hamkorlik	OTM va korxonalar o'rtasidagi rasmiy kelishuvlar	Hamkorlikni huquqiy mustahkamlaydi
Innovatsion loyihalar	Qo'shma ilmiy-amaliy ishlanmalar	Texnologik rivojlanishni tezlashtiradi
Malaka oshirish dasturlari	O'qituvchilar va mutaxassislar uchun treninglar	Kasbiy kompetensiyani oshiradi

¹ Muallif tomonidan tayyorlandi
www.tadqiqotlar.uz

Yuqorida keltirilgan jadvalda oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni boshqarish mexanizmlarining asosiy yo'nalishlari va ularning amaliy ahamiyati tizimli ravishda yoritilgan bo'lib, ushbu mexanizmlar zamonaviy ta'lim va iqtisodiyot integratsiyasining asosiy tayanch elementlari sifatida xizmat qiladi. Tahlil natijalariga ko'ra, eng avvalo qo'shma ta'lim dasturlari va dual ta'lim tizimi hamkorlikning strategik poydevorini tashkil etadi, chunki ular orqali ta'lim jarayoni faqat nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmay, balki bevosita ishlab chiqarish muhitida shakllanadigan amaliy ko'nikmalar bilan boyitiladi, bu esa bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvini sezilarli darajada tezlashtiradi hamda ularning raqobatbardoshligini oshiradi. Shu bilan birga, amaliyot va stajirovka tizimining samarali tashkil etilishi ham muhim o'rin tutadi, chunki talabalar real ish jarayonida ishtirok etish orqali nafaqat o'z bilimlarini mustahkamlaydi, balki ishlab chiqarish jarayonlarining ichki mexanizmlarini chuqur tushunish imkoniyatiga ega bo'ladi, bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi.

Tahlilda ish beruvchilarning ta'lim jarayonidagi ishtiroki ham alohida ahamiyatga ega ekanligi ko'rinadi, chunki korxonalar mutaxassislarining dars jarayonlariga jalb etilishi ta'lim mazmunining real sektor talablariga moslashuvini ta'minlaydi va o'quv jarayonini amaliy tajriba bilan boyitadi, bu esa an'anaviy ta'lim modelidan farqli ravishda ko'proq natijaviylikka yo'naltirilgan yondashuvni shakllantiradi. Bundan tashqari, karyera markazlari faoliyatining rivojlantirilishi bitiruvchilarning ishga joylashish jarayonini tizimli asosda tashkil etishga xizmat qiladi, chunki bu markazlar talabalar va ish beruvchilar o'rtasida ko'prik vazifasini bajarib, mehnat bozori haqida to'liq va ishonchli ma'lumot almashinuvini ta'minlaydi, natijada ishga joylashish jarayoni yanada shaffof va samarali kechadi.

Raqamli platformalar va axborot texnologiyalarining joriy etilishi ham hamkorlik mexanizmlarining samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lib, ular orqali ma'lumot almashinuvini tezlashadi, jarayonlar avtomatlashtiriladi va monitoring tizimi kuchaytiriladi, bu esa nafaqat vaqt va resurslarni tejashga, balki qaror qabul qilish jarayonining aniqligini oshirishga ham xizmat qiladi. Monitoring

tizimining mavjudligi esa bitiruvchilar bandligi va ta'lim sifati o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash imkonini beradi, bu orqali ta'lim dasturlarini doimiy ravishda takomillashtirish uchun zarur bo'lgan tahliliy ma'lumotlar shakllantiriladi. Shartnomaviy hamkorlik va huquqiy mexanizmlar esa barcha jarayonlarning barqaror va kafolatlangan asosda amalga oshirilishini ta'minlaydi, bu esa tomonlar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Yuqorida keltirilgan barcha mexanizmlar o'zaro uzviy bog'langan tizimni tashkil etadi va ularning kompleks tarzda amalga oshirilishi oliy ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini yangi bosqichga olib chiqadi, bitiruvchilarning bandlik darajasini oshiradi, mehnat bozorida talab va taklif muvozanatini ta'minlaydi hamda iqtisodiyot uchun zarur bo'lgan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sezilarli darajada takomillashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni samarali tashkil etish va uni zamonaviy boshqaruv mexanizmlari asosida rivojlantirish bugungi kunda iqtisodiy taraqqiyotning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Ushbu hamkorlik nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki ishlab chiqarish tarmoqlarining real ehtiyojlariga mos, raqobatbardosh va yuqori malakali kadrlar tayyorlash imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mavjud tizimda hamkorlik aloqalari yetarli darajada tizimlashtirilmaganligi, boshqaruv mexanizmlarining to'liq shakllanmaganligi hamda amaliy integratsiyaning sustligi ushbu yo'nalishda muayyan muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlash maqsadida boshqaruv mexanizmlarini kompleks tarzda takomillashtirish zarur. Avvalo, ta'lim dasturlarini ishlab chiqishda ish beruvchilarning bevosita ishtirokini kengaytirish, o'quv jarayonini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirish muhim hisoblanadi. Bu esa bitiruvchilarning amaliy tayyorgarligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, dual ta'lim tizimini keng joriy etish orqali talabalarni o'qish jarayonidayoq real ishlab chiqarish muhitiga jalb etish maqsadga muvofiqdir.

Hamkorlikni yanada rivojlantirish uchun iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish, jumladan, korxonalarni ta'lim jarayoniga faol jalb etganliklari uchun soliq imtiyozlari va moliyaviy qo'llab-quvvatlash choralari kengaytirish lozim. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida uzoq muddatli strategik hamkorlik shartnomalarini joriy etish, qo'shma ilmiy-tadqiqot markazlari va innovatsion platformalarni tashkil etish samarali natija beradi.

Bundan tashqari, hamkorlik jarayonini monitoring qilish va baholash tizimini takomillashtirish orqali uning samaradorligini muntazam nazorat qilib borish muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali hamkorlikning raqamli platformalarini yaratish, ma'lumot almashinuvini tezlashtirish va shaffoflikni ta'minlash mumkin. Umuman olganda, oliy ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish orqali mamlakatda innovatsion rivojlanish, iqtisodiy o'sish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash tizimini yangi bosqichga olib chiqish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni
2. Jonuzokov M. O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim sohasida investitsion risklarni baholash tendensiyalari // "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali, 4-jild, 3-son, 2026-yil.
3. Uzaydullayev Sh. Oliy ta'lim va ishlab chiqarish korxonalarini o'rtasidagi innovatsion hamkorlik // "Muhandislik va Iqtisodiyot" jurnali, 4-jild, 3-son, 2026-yil.
4. Jongbloed B., Vossensteyn H. University funding and performance: A conceptual framework // Higher Education Policy. – 2021. – Vol. 34, No. 2. – pp. 321–340.
5. Hazelkorn E. University rankings and the reshaping of higher education // Higher Education. – 2020. – Vol. 79, No. 4. – pp. 643–659.
6. Salmi J. Higher education and the global knowledge economy // International Higher Education. – 2020. – No. 102. – pp. 2–4.
7. Uzaydullayev Sh. Oliy ta'limda ilmiy tadqiqotlar va ishlab chiqarish integratsiyasi samaradorligi // "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali, 4-jild, 3-son, 2026-yil.
8. Alinazarov A.X., Qayumov D.A., Jo'rayev U.I. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari // "Oriental Art and Culture" ilmiy-uslubiy jurnali, 4-jild, 2-son, 2023-yil.